

Inwurpen als wel, hach, wich en foey

Gebruik en perceptie van tussenwerpsels in de vroegmoderne grammaticale en didactische traditie

André Kött & Ulrike Vogl

Samenvatting

In de laatste jaren wordt er meer en meer aandacht besteed aan tussenwerpsels in taalkundig onderzoek, zoals door Kloots (2007) en Delaby & Vogl (2021). Bovendien krijgen tussenwerpsels ook steeds meer belang binnen de vreemdetalendidactiek (zie onder andere Hismanglu, 2010; Li, 2015; Reber, 2010 voor het Engels als vreemde taal). Maar was dat altijd al zo? Hadden tussenwerpsels ook al een rol in het vreemdetalenonderwijs in de vroegmoderne Lage Landen? In dit artikel gaan we terug in de tijd en bekijken we grammaticagidsen en taalleermethodes uit de zestiende en zeventiende eeuw en de plaats die tussenwerpsels daarin krijgen.

Een tussenwerpsel is een ‘woord dat dient om gevoelens te uiten, om de aandacht te trekken’ (Van Dale, 2021). Voorbeelden van tussenwerpsels zijn o.a. ‘hola’, ‘au’ en ‘nou’. Hoewel er lang maar weinig belangstelling was voor tussenwerpsels, is er de laatste tijd meer vraag naar integratie van tussenwerpsels in het vreemdetalenonderwijs. Er wordt bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar het gebruik van ‘ça va’ in het Belgisch-Nederlands en didactici onderzoeken hoe tweedetaalleerders achter de betekenis en het juiste gebruik van ‘amai’ komen (zie onder andere Delaby & Vogl, 2021).

Zelf focussen we op het gesproken vroegmoderne Nederlands. In ons onderzoek is ons opgevallen dat er in vroegmoderne grammatica’s hele lijsten van interjecties voorkomen. Dit heeft onze belangstelling gewekt, waardoor we tussenwerpsels in het (vreemde)talenonderwijs in de vroegmoderne Lage Landen systematischer wilden onderzoeken. In dit artikel bekijken we grammaticagidsen en taalleermethodes uit de bloeitijd van de boekdruk in de Lage Landen, namelijk de zestiende en zeventiende eeuw en hun gebruik van tussenwerpsels.

Voor deze bijdrage hebben we tussenwerpsels vanuit twee invalshoeken bekeken. Enerzijds hebben we onderzocht of en hoe tussenwerpsels gedefinieerd worden in Nederlandstalige vroegmoderne grammatica’s. Op die manier krijgen we zicht op de

belangstelling van vroegmoderne taalkundigen voor tussenwerpsels en hoe ze tussenwerpsels classificeerden. Anderzijds hebben we vroegmoderne taalhandboeken onderzocht. Hierdoor komen we te weten hoe 'belangrijk' tussenwerpsels gevonden werden voor het verwerven van een vreemde taal.

Vroegmoderne grammaticagidsen

Tussenwerpsels worden al in de eerste Nederlandse grammaticagids *Twe-Spraack vande Nederduitsche letterkunst* (1584) van de Amsterdamse rederijker Hendrik Laurenszoon Spieghel besproken. Hij schreef de grammaticagids niet alleen: andere rederijkers werkten met hem samen. Hun grammaticagids was een poging om de volkstaal bruikbaar en acceptabel te maken voor literatuur, wetenschap en conversatie, of zoals Spieghel schreef: 'het Duyts op te helpen, vercierende ende verriyken'. Hoewel de titel van het boek en de laatstgenoemde zin suggereren dat de *Twe-Spraack* een grammatica van het Duits was, bedoelde hij met 'het Duyts' eigenlijk het Nederlands. In die tijd werden 'Duits' en 'Nederduits' namelijk vaak als een benaming voor het Nederlands gebruikt.

In de *Twe-Spraack* zien we dat tussenwerpsels toen ook al als een zelfstandige woordsoort geïdentificeerd werden. Spieghel definieert tussenwerpsels als volgt:

"Inwurp, die als in een reden ghewurpen worden ende enige beweging des ghemoeds betekenen: als zyn dezer ghelyke / des verwonderings, hoe / ho / aldus / ontbeyt / bay / badou / tjan / wel / enz. des blydschaps, hah / hack / hay / jou / wich / wichtom / wohay / enz. des droefheyts, wape / móórd / helas / lacy / wacharmen / aymy / o / óch / ach / ay / etc. des smaats, fy /foey / kack / pull / baeck / etc. ende dierghelycke die al onder bywóórd wel moghen begrepen worden / alzó die by den Grieken daar onder vervat zyn."
(Spieghel, 1584/1962, p. 41)

Deze omschrijving van Spieghel is om meerdere redenen interessant. De definitie bevat zowel een verwijzing naar syntactische als naar semantische kenmerken (zie ook Elffers, 2005). De specifieke tussenwerpsels worden verder onderverdeeld en er wordt ook kort ingegaan op communicatieve handelingen.

Wat de syntaxis betreft, schrijft Spieghel dat tussenwerpsels 'in de rede gegooid' worden, maar helaas gaat hij er verder niet meer op in. Op semantisch vlak treedt hij daarentegen meer in detail. Hij spreekt van 'enige beweging des gemoeds'. De definitie bevat talrijke voorbeelden van emoties en tussenwerpsels die ze uitdrukken. Hij maakt hierbij een onderverdeling in verschillende types van tussenwerpsels: uitdrukkingen van verwondering zoals 'ho', van vreugde zoals 'hah', van droefheid zoals 'helas' en van aanstoot zoals 'kack'.

Binnen de categorie 'droefheid' verwijst Spieghel verder ook naar communicatieve handelingen. Zo noemt hij expliciet de tussenwerpsels 'moord' en 'wape', die in de zestiende eeuw gebruikt werden als noodkreet. 'Wape' en 'moord' werden bovendien ook vaak gebruikt als iemand eiste dat bijvoorbeeld een gewelddaad gestraft moest worden. Dit laat ons onmiddellijk denken aan de vandaag de dag gebruikte uitdrukking 'moord en brand schreeuwen (of roepen)'. F.A. Stoett (1902) definieert de uitdrukking in zijn *Nederlandse spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden* als 'luid schreeuwen, erg te keer gaan; zich hevig beklagen (over een onrecht, enz.)'. We

zien dat de betekenis van ‘zich over onrecht beklagen’ dus veel overeenkomsten heeft met het vroegmoderne gebruik van ‘moord’ en ‘wape’.

Het valt bovendien op dat Spieghel aan het einde van zijn definitie ook nog verwijst naar ‘dierghelycke die al onder bywóórd wel moghen begrepen worden’ en naar ‘die by den Grieken daar onder vervat zyn’. Enerzijds noemt Spieghel onder de woordsoort ‘bijwoorden’ inderdaad ook al voorbeelden zoals ‘hola’ en ‘hou’, die eigenlijk tot de woordsoort tussenwerpsels behoren (de imperatiefvorm van ‘ontbeiden’ [=wachten] werd blijkbaar ook aan gevoeld als verschillende woordsoorten waardoor hij het voorbeeld ‘ontbeyt’ [=wacht!] zelfs zowel bij bijwoorden als bij tussenwerpsels noemt). Anderzijds valt dit ook op omdat de Oudgriekse taalkundigen in hun grammatica’s tussenwerpsels als bijwoord categoriseerden. Pas bij de Romeinen werden tussenwerpsels als een eigen woordsoort beschouwd (Nordgren, 2015). Dat er alsnog naar de Griekse oudheid verwezen wordt, kan eraan liggen dat Spieghel leefde in de tijd van de renaissance. Deze periode geldt als wedergeboorte van de klassieke oudheid en het lijkt erop dat Spieghel daarom naar de Griekse grammatica verwees.

De *Twe-Spraak* is uiteraard niet de enige vroegmoderne grammaticagids. Hoe definiëren andere vroegmoderne auteurs tussenwerpsels? Werd er überhaupt aandacht besteed aan tussenwerpsels of kwamen ze in de andere grammaticagidsen niet voor? De vroegmoderne grammaticus Van Heule schreef in het jaar 1625 *De Nederduytsche Grammatica ofte Spraec-konst*. Ook hij beschrijft hierin tussenwerpsels. Als we zijn beschrijving lezen, wordt duidelijk dat deze relatief sterk overeenkomt met de *Twe-spraack* van Spieghel. Hij definieert tussenwerpsels namelijk als volgt:

"Tusschenstellinge is een woort / welk tusschen eene Reden gestelt wort / om eene beweginge des Gemoets ofte des Herten te kennen te geven / deze zijn ook van verscheyde beteykenissen / als van Verwonderinge. *Hoe, Hoedus, Bey, Holla, Hou, ook van Blyschap / als Iou, Ha, van Droufheyt / als Helaes, Eylacij, ô, Och, Toch, Wee, Och arm, voorts Fy, Foey, Fix, Y, Flux, etc.* deze woorden vallen den Nederlanders vreemt in het Lezen / ende als geheel verworpelic / maer zy worden in andere Spraecken / als rechte ende volkome worden gebruykt."

(Van Heule 1625/1953, p. 60)

Wat de syntaxis betreft, geeft Van Heule aan dat een tussenwerpsel ‘tusschen eene Reden gestelt wort’ en dat komt dus overeen met de definitie van Spieghel. Semantisch heeft ook hij het over ‘eene beweginge des Gemoets’ en hij verdeelt tussenwerpsels verder onder in tussenwerpsels ‘van Verwonderinge’, ‘van Blyschap’ en ‘van Droefheyt’. Enkel de categorie ‘aanstoot’ vermeldt Van Heule niet apart, maar hij sorteert bijvoorbeeld het tussenwerpsel ‘Foey’ in bij droefheid, terwijl Spieghel deze vorm in de aparte categorie ‘aanstoot’ categoriseert.

Aan het einde van het citaat verwijst Van Heule ernaar dat tussenwerpsels in het Nederlands een slechte reputatie zouden hebben, maar in andere talen beter geaccepteerd zouden worden. Hij lijkt op die manier te rechtvaardigen dat hij tussenwerpsels apart vermeldt in zijn grammatica. Dit is heel interessant omdat ook nog hedendaags onderzoek aantoont dat tussenwerpsels vaker ‘verwaarloosd’ worden binnen het taalonderwijs (zie bijvoorbeeld Hismanglu, 2010).

Een andere grammatica van het vroegmoderne Nederlands is het *Ontwerp van het Nederduitsche Letterkonst* uit 1649. Deze grammaticagids werd geschreven door A. L. Kok. Tussenwerpsels worden door hem gedefinieerd als woorden ‘om de hartstoghten te verklaaren’:

"In-wurpsels zijn on-ver-anderlijke Woorden, welke door zich een zin maaken: en zy worden zo ghe-noemt, om-dat zy ghe-meenlijk in een Reden in-ghe-worpen worden om de harts-tóghten te verklaaren"
(Kok, 1649/1981, p. 59)

De definitie is minder gedetailleerd, maar strookt wel met de andere definities: interjecties zijn namelijk ook volgens Kok ‘in een Reden in-ghe-worpen’ en ze worden gebruikt om ‘de harts-tóghten te verklaren’, dus ook hij beschouwt tussenwerpsels semantisch als uitdrukkingen van emotie.

In vroegmoderne grammatica’s zijn tussenwerpsels niet enkel als aparte categorie opgenomen, maar er zijn ook talrijke verwijzingen naar het gebruik van tussenwerpsels opgenomen in de beschrijvingen van andere talige categorieën. Van Heule bijvoorbeeld wijst er in zijn overzicht over betrekkelijke voornaamwoorden op dat het woord ‘wat’ niet enkel een betrekkelijk voornaamwoord is, maar ook als tussenwerpsel kan worden gebruikt: ‘Wat is ook een Tusschenstellinge ofte Inworp / als wat is het mogelic, wat dat gy zien’ (Van Heule, 1953, p. 74).

Het feit dat vroegmoderne auteurs van grammaticagidsen rekening hielden met tussenwerpsels laat duidelijk zien dat er enige belangstelling voor was. Wat de definities zelf betreft, valt echter op dat tussenwerpsels vooral de emoties van de spreker zouden uitdrukken (zie ook Elffers, 2005). Die focus op emoties herkennen we trouwens ook in hedendaagse benaderingen van de interjectie. Volgens *Van Dale* is een tussenwerpsel namelijk – zoals al in het begin van deze bijdrage gezegd – een woordsoort ‘om gevoelens te uiten, om de aandacht te trekken’ (Van Dale, 2021). De *Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)* beschrijft tussenwerpsels bovendien als een zelfstandige woordsoort die geen enkele syntactische verbindingsmogelijkheid heeft en dus losstaat van de rest van de tekst (wat dicht in de buurt komt van ‘in een reden ghewurpen’). Semantisch worden door de *ANS* naast klanknabootsende (zoals *haha*, *hatsjie*) ook emotionele (zoals *héla*, *hoera*, *helaas*) tussenwerpsels onderscheiden.

Gespreksboekjes

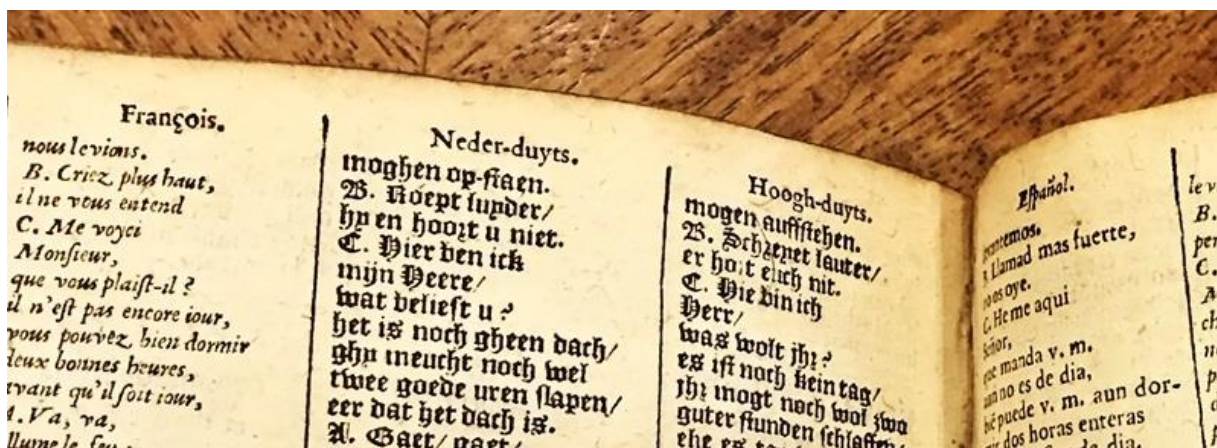
Grammatica’s zijn uiteraard niet de enige vroegmoderne taalkundige bronnen die tussenwerpsels als een van hun onderwerpen hadden. Spieghel en zijn collega’s besteedden hun tijd vooral aan grammaticagidsen voor Nederlandse moedertaalsprekers. Maar behalve met de eigen moedertaal kan je uiteraard ook nog werken met een vreemde taal en haar grammatica. Vroegmoderne taalleerkrachten die vreemde talen zoals het Frans onderwezen, hielden eveneens rekening met tussenwerpsels. Om hun omgang met tussenwerpsels te onderzoeken, nemen we tussenwerpsels die in vroegmoderne taalhandboeken aan bod komen onder de loep. Eén vroegmoderne taalleermethode waren gespreksboekjes. Dat zijn twee- of meertalige boeken met dialogen (één kolom per taal) die meestal ook leermateriaal bevatten over uitspraak, orthografie, woordenschat en grammatica. Deze gespreksboeken bootsen de gesproken taal na. Het was de bedoeling dat de lezers door

de dialogen te lezen en uit het hoofd te leren deze kennis in hun eigen gesprekken konden toepassen en zelf gesprekken in de vreemde taal konden voeren. In gespreksboeken werd dus door middel van dialogen gepast taalgebruik aangeleerd aan een publiek van voornamelijk kooplieden en reizigers. Sommige gespreksboeken waren ook bedoeld voor scholieren. Het was een populair genre in de vroegmoderne druk. Ze werden in heel Europa gedrukt, herdrukt en geplagieerd. Gespreksboeken werden gebruikt als handboek in talenscholen, maar het waren vooral boekjes die expliciet voor zelfstudie bedoeld waren. De gespreksboekjes werden gedrukt in zakformaat en waren betaalbaar, waardoor ze ook vaak meegenomen werden op reizen. Dat ze ook veel gebruikt werden, wordt duidelijk door de versleten exemplaren die we nog steeds terugvinden (zelfs in Azië) en de aantekeningen in de marges. Leerders maakten bijvoorbeeld notities over de uitspraak van een anderstalig woord (Gallagher, 2019; van der Sijs, 2000).

Colloquia, et dictionariolum

De *Colloquia, et dictionariolum* was waarschijnlijk het meest succesvolle gespreksboekje van de vroegmoderne tijd. De eerste uitgave werd *Vocabulare* genoemd (net als enkele latere uitgaven). De auteur was Noël de Berlaimont, een leraar Frans in Antwerpen en waarschijnlijk van Waalse afkomst. Hij was tweetalig en overleed in 1530. Zijn boek bestond uit vier hoofdstukken die geschreven waren in het Nederlands en het Frans. Later voegden andere uitgevers nog vier andere hoofdstukken en andere talen toe. Uiteindelijk bevatten de laatste edities acht talen: Nederlands, Frans, Latijn, Spaans, Italiaans, Duits, Engels en Portugees (Bouzouita & Vogl, 2018). Sommige boeken die gebaseerd en geïnspireerd waren op de *Colloquia*, bevatten ook talen als het Zweeds, Pools en Tsjechisch. Alles tezamen zijn er zo'n 150 edities uit de zestiende en zeventiende eeuw terug te vinden. Ze werden in heel Europa gedrukt en gebruikt.

De *Colloquia* bevatten zeven dialogen en een aantal brieven waarvan elke dialoog één hoofdstuk voorstelt en de brieven samen ook één hoofdstuk vormen. De onderwerpen van de dialogen zijn gebaseerd op het dagelijkse leven van kooplieden. De dialogen gingen vooral over handel en informelere gesprekken in een herberg. Kooplieden kwamen vaker in dit soort communicatieve situaties terecht waardoor ze baat hadden bij deze onderwerpen.

Fragment uit de *Colloquia*

Tussenwerpsels in de *Colloquia*

Vroegmoderne taaldidactiek focuste op gesproken taal. Aangezien tussenwerpsels een belangrijk onderdeel vormen van de gesproken taal kunnen we stellen dat tussenwerpsels ook in de vroegmoderne taalmethodes onderwezen werden. Om deze stelling aan te tonen, zijn we voor deze bijdrage op zoek gegaan naar alle tussenwerpsels in het gespreksboekje *Colloquia, et dictionariolum*. We hebben ons hierbij gebaseerd op een versie van 1586 die in Antwerpen door de drukker Joachim Trognasius in zeven talen uitgegeven werd. Zoals tabel 1 laat zien, bevat het tekstboek zestig verschillende tussenwerpsels van zes categorieën die soms meerdere keren (147 in totaal) voorkwamen.

Categorieën	Voorbeelden	Totaal	
• Primaire tussenwerpsels	<i>wel, hola, hou, sekens</i>	24	62
• Begroetingen	<i>goeden avont, God gheve u goeden dach</i>	12	16
• Afscheidsformules	<i>adieu, vaart wel</i>	8	19
• Welzijnsformules en antwoorden	<i>Hoe vaert ghy?, Ick vare wel</i>	2	5
• Dankformules	<i>alst u belieft, God danck</i>	4	6
• Aanspreekvormen	<i>uriend, meester, heere, vrouwe</i>	10	39
		60	147

Tabel 1. Categorieën van tussenwerpsels, inclusief voorbeelden en aantal voorkomens in de *Colloquia* van Antwerpen, 1586. Onder het kopje ‘Totaal’ staan eerst de types en dan de tokens vermeld.

Zoals we kunnen zien, bevat tabel 1 ook taalhandelingen zoals begroetingen, afscheid nemen, welzijnsformules, dankformules en aanspreekvormen. Indien we enkel naar de ‘primaire tussenwerpsels’ kijken (dus vooral de eenlettergrepige tussenwerpsels) en de eerdergenoemde taalhandelingen buiten beschouwing laten, zien we nog steeds dat deze ‘primaire tussenwerpsels’ veel voorkomen (24 tussenwerpsels werden in totaal 62 keer gebruikt) en zelfs vaker dan eender welke andere tussenwerpselcategorie.

De resultaten laten zien dat de auteurs van de *Colloquia* tussenwerpsels veelvuldig opnamen in de verschillende vreemde talen. Een voorbeeld is het Spaanse tussenwerpsel ‘(h)ola’. In de *Colloquia* staat de Spaanse zin ‘Ola hemosnos de leuantar?’. De Nederlandse vertaling bevat daarentegen geen ‘hola’, maar ‘hou’: ‘Hou, sullen wy opstaen?’.

De auteurs van de *Colloquia* vertaalden de tussenwerpsels niet letterlijk, maar ze hielden rekening met de semantische en pragmatische betekenissen. Uit dit voorbeeld zou men kunnen afleiden dat een Spanjaard die Nederlands wil leren, het Spaanse ‘(h)ola’ in het Nederlands met ‘hou’ zou moeten vertalen. Maar als we het volgende voorbeeld bekijken, wordt duidelijk dat het Spaanse tussenwerpsel ‘(h)ola’ ook overeenkomt met ‘hola’ in het Nederlands. In hoofdstuk 5 spreekt een gast de dienstmeid aan. Zij knoopt zijn hoofddoek te strak, waarna hij antwoordt met ‘Hola, ghy bindt te stijf’. Het tussenwerpsel ‘hola’ wordt hierbij als een oproep tot matiging gebruikt. Ook in de Spaanse vertaling wordt het tussenwerpsel ‘hola’ gebruikt (‘Ola, appretaysme mucho’) (zie ook Bouzouita & Vogl, 2018 voor meer details).

Zelfs als voorbeelden niet verschillen in hun semantisch-pragmatische functie worden bovendien verschillende synoniemen getoond: ‘Wel moeder’ als bevestiging dat het kind iets zal doen wat de moeder gevraagd heeft, wordt in het Duits vertaald als ‘Gern’ (Graag), als ‘Ich wills thun, liebe mutter’ (Ik zou dat graag doen, lieve moeder) en als ‘Ja liebe mutter’ (Ja, lieve moeder). Er werden verschillende tussenwerpsels (waaronder ook hele woordgroepen) gebruikt (bijvoorbeeld ‘Gern’, ‘Ja’, ‘Ich wills thun’) om verschillende manieren aan te leren om hetzelfde te zeggen. Deze voorbeelden tonen aan dat tussenwerpsels niet alleen in de functie van hun semantiek en pragmatiek aan bod kwamen, maar dat ook verschillende alternatieven werden aangeleerd. Dit laat heel goed zien dat vroegmoderne taalleerkrachten tussenwerpsels niet enkel als ‘bijzaak’ vermeldden in hun didactisch materiaal, maar dat ze tussenwerpsels ook echt onderwezen.

De *Colloquia* omvat bovendien ook nog een soort appendix met een woordenschatlijst. In onder andere een Antwerpse editie van 1565 wordt binnen deze lijst ook ingegaan op tussenwerpsels. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen ‘interjectien van blyscap’ (bv. ‘iou’, ‘heia’, ‘hou’), ‘droefhey’ (bv. ‘eylacy’) en ‘verwondere’ (bv. ‘ay my’). Het valt op dat dit onderscheid overeenkomt met de classificatie van Van Heule en met die van Spieghel, die echter wel nog een extra categorie toevoegt, namelijk die van ‘aanstoot’. We zien hier dus een heel gelijkaardige definitie van tussenwerpsels terug.

Conclusie

In deze bijdrage hebben we geprobeerd om aan te tonen op welke manier de taaldidactiek in de vroegmoderne Lage Landen met tussenwerpsels omging. Vroegmoderne grammaticagidsen voor het Nederlands als moedertaal alsook taalmethodes voor vreemde talen onderwezen tussenwerpsels aan hun leerders. Tussenwerpsels komen als vanzelfsprekend voor in de vroegmoderne gespreksboekjes, wat door de communicatieve aanpak van de vroegmoderne didactiek ook best normaal is. In de grammaticagidsen wordt er verwezen naar een Oudgriekse traditie en naar grammaticale beschrijvingen van tussenwerpsels in andere talen, om op die manier de eigen belangstelling te rechtvaardigen. Wat de algemene betekenis (oftewel semantische classificatie) van tussenwerpsels betreft, wordt er een duidelijke nadruk gelegd op ‘emotie’, een focus die we ook nog in recente beschrijvingen van de interjecties herkennen.

Bibliografie

- Bouzouita, M., & Vogl, U. (2018). Hola, het Vlaams was een wereldtaal in de 16e eeuw! *Colloquia, et dictionariolum vanuit een Vlaams en Spaans perspectief*. In T. Colleman, J. De Caluwe, V. De Tier, A.-S. Ghyselen, L. Triest, R. Vandenberghe, & U. Vogl (Eds.), *Woorden om te bewaren. Huldeboek voor Jacques Van Keymeulen* (pp. 467-483). Gent: Skribis.
- Delaby, G., & Vogl, U. (2021). “t is ça va dan he’: De actualisatie van ça va en ok revisited. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 137(1), 5-43.
- Elffers, E. (2005). Interjections in Dutch grammar. *Beiträge zur Geschichte der Sprachwissenschaft*, 15(1), 91-105.
- Gallagher, J. (2019). *Learning Languages in Early Modern England*. Oxford: Oxford University Press.

- Hismanglu, M. (2010). Interjections in English: Neglected but important aspect of foreign language learning and teaching. *Journal of Theory and Practice in Education*, 6(1), 17-35.
- Kloots, H. (2007). Allee, wat was het weer? *Het tussenwerpsel allee in spontaan gesproken Standaardnederlands. Over Taal*, 46(1), 17-19.
- Kok, A. L. (1981). *Ont-werp der Neder-duitsche letter-konst* (G. R. W. Dibbets Ed.). Assen: van Gorcum. (Origineel werk gepubliceerd in 1649).
- Li, W. (2015). Effective Teaching in the Use of Pragmatic Markers for Chinese EFL Learners. *Universal Journal of Educational Research*, 3(11), 822-829.
- Nordgren, L. (2015). *Greek interjections*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Reber, E. (2010). Interjections in the EFL classroom: Teaching sounds and sequences. *ELT journal*, 65(4), 365-375.
- Spieghel, H. L. (1962). *Twe-spraack: Ruygh-bewerp; Kort begrip; Rederijck-kunst* (W. J. H. Caron Ed.). Groningen: JB Wolters. (Origineel werk gepubliceerd in 1584).
- Stoett, F. A. (1902). *Nederlandse spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*. Zutphen: Thieme.
- Van Dale. (2021). Tussenwerpsel. Geraadpleegd via <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/tussenwerpsel>
- van der Sijs, N. (2000). *Wie komt daar aan op die olifant? Een zestiende-eeuws taalgidsje voor Nederland en Indië, inclusief het verhaal van de avontuurlijke gevangenschap van Frederik de Houtman in Indië*. Amsterdam: Veen.
- Van Heule, C. (1953). *De Nederduytsche grammatica ofte spraec-konst* (W. J. H. Caron Ed.). Groningen: JB Wolters. (Origineel werk gepubliceerd in 1625).

André Kött en Ulrike Vogl zijn verbonden aan de Universiteit Gent. Binnen het onderzoeksproject 'Groeten uit het verleden: over het gebruik van interjecties in vroegmoderne taalmethodes uit Vlaanderen' werkt André Kött aan zijn PhD-onderzoek en hij wordt hierbij begeleid door Ulrike Vogl.

e-mail: andre.kott@ugent.be